

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТУПЕНЕВОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

УДК 377.371.263

Н.О. Величко
м. Київ, Україна

ПОЛІПШЕННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ПТНЗ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Вступ. Формування конкурентного середовища ринкової економіки в Україні та його глобальне поширення супроводжується соціально-економічною кризою промислового комплексу. Це призводить до негативних наслідків, серед яких найсуттєвішим і потенційно небезпечним для стабільного суспільного розвитку слід визначити розбалансування та звуження системи відтворення робочої сили. Як відомо, висока якість робочої сили є запорукою забезпечення економічного зростання та прогресивного розвитку суспільства.

Особливістю сучасної ситуації в Україні є неусвідомленість суспільством проблем формування кадрового потенціалу і становлення нового за сутністю людського капіталу як найважливішого елемента інноваційної економіки. У розвинених країнах вже давно прийшли до висновку, що знання, високий освітній рівень населення, людський та інтелектуальний капітал є головним ресурсом і двигуном економічного розвитку. Тому вдосконалення системи освіти і підвищення якості підготовки кваліфікованих робітників – найважливіші умови покращення національної конкурентоспроможності, рівня життя та добробуту українських громадян.

Проблема формування конкурентоспроможного кваліфікованого робітника є одним із пріоритетних економічних і педагогічних завдань, оскільки конкурентоспроможність є об'єктивною передумовою працевлаштування випускників ПТНЗ. Під конкурентоспроможністю робочої сили фахівців розуміють сукупність якісних характеристик специфічного товару – «робочої сили», що забезпечує задоволення конкретних потреб роботодавців, у тому числі держпідприємств, у працівниках певної кваліфікації (професії) [1 с. 86].

Рівень конкурентоспроможності робочої сили визначається як ступінь можливостей працівника витримати конкуренцію з боку реальних або потенційних претендентів на його робоче місце або претендувати самому на інше, більш престижніше [1 с. 88].

Відповідно посилюються вимоги до професійно-практичної підготовки робітників усіх галузей, що зумовлено необхідністю її наближення до міжнародних стандартів якості, скороченням обсягів некваліфікованої та малокваліфікованої праці у багатьох галузях виробництва, постійним зростанням конкуренції на ринку праці.

Постановка проблеми. В умовах ринкових трансформацій і глобальних перетворень між процесами якісної підготовки робочої сили й ефективної реалізації її потенціалу в сфері виробництва виникає конфлікт між об'єктивними вимогами роботодавців і реальною можливістю випускників. Оцінка якості знань і умінь у ПТНЗ має базуватися на державних стандартах освіти з урахуванням підсумкового визначення «результату» навчання. Тому оцінка якості підготовки випускників для ринку праці набуває актуальності і потребує особливої уваги. Оцінювання навчально-виробничих досягнень учнів ПТНЗ може здійснюватись шляхом упровадження рейтингу їх успішності. Рейтинг надасть можливість

отримати об'єктивну і повну інформацію про освітні результати: оволодіння знаннями, уміннями і навиками зі спеціальних предметів, формування компетенції і навіть становлення особистісних характеристик кваліфікованого робітника.

Аналіз попередніх досліджень. У перекладі з англійської мови «рейтинг» означає «оцінка», «ранг», «положення». Рейтинговий контроль, його етапи та комп'ютерно-інформаційне забезпечення вивчали А. Андрущук, Ю. Бондарчук, О. Водолазська, В. Козаков, Л. Романишина та інші.

Проблеми забезпечення якості та конкурентоспроможності робочої сили стали пріоритетними об'єктами вивчення для Г. Беккер, Д. Богині, О. Грішнова, Е. Денісона, А. Добриніна, М. Долішнього, В. Дятлова, А. Ноумен, Б. Вейсброд, Дж. Долана, Л. Хансена, Т. Шульца, А. Сен, Й. Бен-Потера та інших. Питанням якості та конкурентоспроможності у сфері виробництва науковці приділяють суттєву увагу, однак ні у вітчизняній, ні в доступній нам зарубіжній економічній літературі не висвітлювались питання методики оцінки якості знань і умінь учнів ПТНЗ і рівня їх конкурентоспроможності на ринку праці в умовах суспільних перетворень шляхом упровадження рейтингового оцінювання.

Водночас, на нашу думку, впровадження такого оцінювання надасть змогу для реалізації стратегії покращення процесу працевлаштування випускників на сучасному етапі розвитку ринку праці.

Тому **метою статті** є методичне обґрунтування впровадження рейтингового оцінювання в навчально-виробничу діяльність учнів ПТНЗ шляхом розробки *коефіцієнту якості*.

Виклад основного матеріалу. Сучасні підходи у системі ПТО потребують відмови не від контролю знань та умінь учнів ПТНЗ, а від традиційних форм оцінювання досягнень учнів, які не дають роботодавцям реальної картини про рівень підготовки випускників ПТНЗ.

Сьогодення вимагає такої системи оцінки навчально-виробничої діяльності учнів, яка сприяла б створенню оптимальних умов для професійної підготовки кваліфікованих робітників і задовольняла вимоги роботодавців.

До сучасної системи оцінки належить рейтинг, який сприяє особистій зацікавленості учнів і добровільному прагненню учнів до контролю навчальних досягнень. Використання рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень підтверджується підвищенням «якості знань та умінь» учнів ПТНЗ – основної вимоги роботодавців на ринку праці, як в Україні так і в інших державах. Рейтингова система оцінювання широко використовується у багатьох країнах світу.

Рейтинг (англ. rating – оцінка, порядок, класифікація) – термін, який означає суб'єктивну оцінку явища за заданою шкалою. Рейтингове оцінювання передбачає визначення рівня оволодіння учнями змістом навчального матеріалу цілісного курсу, сформованості умінь і навичок [2].

У свою чергу Т. Лукіна визначає рейтинг, як «індивідуальний числовий коефіцієнт кваліфікованої комплексної оцінки різноманітних аспектів і результатів діяльності освітньої системи будь-якого рівня (національний, регіональний, локальний) або окремої освітньої установи чи конкретної людини (учня, студента, слухача, викладача). Цей коефіцієнт виводиться на основі соціального опитування, анкетування чи моніторингових досліджень, показників результатів функціонування системи освіти, діяльності освітньої установи або показників навчальних досягнень чи професійного й особистісного розвитку людини» [3, с. 768].

Відповідно для визначення рейтингу необхідна певна методика та шляхи до впровадження.

Головна мета рейтингового оцінювання в ПТНЗ – вплив на активність учнів в отриманні знань, а також оцінка динаміки рівня знань на кожному етапі їх засвоєння. Дана система оцінювання дозволить створити максимально комфортне середовище навчання, переведе навчально-виробничу діяльність учнів з необхідності у внутрішню потребу.

В основі рейтингової системи контролю знань та умінь учнів ПТНЗ покладено комплекс мотиваційних стимулів, серед яких своєчасна і системна оцінка результатів праці

учнів відповідно до їх успіхів під час виробничого навчання та з урахуванням визначення рівня умінь і навиків роботодавцями.

Рейтингове оцінювання знань, умінь учнів ґрунтується на таких принципах:

- кожне досягнення учня під час опанування спеціальних дисциплін і виробничого навчання оцінюється за *коефіцієнтом якості*, який є середньоарифметичним показником суми отриманих коефіцієнтів, визначених рейтингом навчальних досягнень;
- під час визначення *коефіцієнту якості* враховуються особливості підходу до оцінки набутих теоретичних знань і практичних умінь;
- навчальний рейтинг учня за семестр, рік або навчальний курс визначається як середньоарифметичний від рейтингу з кожної опанованої дисципліни.

Втілення рейтингової системи оцінювання знань учнів передбачає певні умови: готовність викладачів і учнів до її сприйняття; належне організаційно методичне забезпечення, зокрема обов'язкова самостійна робота учнів; налагодження обліку роботи у формі спеціальних таблиць; застосування письмової перевірки знань тощо.

Упровадження рейтингового оцінювання потребує проведення наступної підготовки:

- 1) відокремити блоки навчального матеріалу;
- 2) виділити у ньому відносно самостійні підблоки та визначити виробничі завдання;
- 3) планувати комплекс навчально-виробничих завдань;
- 4) узгодити підбір матеріалу для узгодження з роботодавцями;
- 5) підібрати методи, прийоми стимулювання пізнавальної активності учнів з урахуванням вимог роботодавців;
- 6) створити проблемні ситуації виробничого змісту.

Для запровадження рейтингового оцінювання необхідно дотримуватися таких правил: повне охоплення рейтингом усього обсягу навчального матеріалу та навчальних завдань; чітке визначення достатнього мінімуму знань, умінь і навичок як обов'язкової умови поступового руху в процесі навчання; поділ змісту навчального матеріалу і навчальних завдань на чітко окреслені та зрозумілі дидактичні блоки з визначенням критеріїв оцінювання якості їх опанування; відкритість і гласність процесу визначення рівня оволодіння знаннями.

Для того, щоб недоліки традиційного контролю менше позначалися на якості навчально-виховної діяльності учнів, необхідно удосконалювати засоби, форми і методи оцінювання.

Тобто необхідно визначати, яку частку задач кваліфікований робітник здатний розв'язувати на рівні припустимих і нестандартних рішень, завдяки отриманому в процесі навчання потенціалу.

Об'єктивність визначення рівня якості знань і умінь учнів з виробничого та теоретичного навчання у ПТНЗ здійснюється шляхом рейтингової системи оцінювання з використанням «коефіцієнта якості», завдяки якому формується стійке прагнення до професійного й особистісного вдосконалення, відкритої конкуренції та набуття необхідних умінь.

Метою введення рейтингового коефіцієнту є прагнення:

- розкрити компетентність учнів під час вивчення предмету або тематичного оцінювання;
- розвинути в учнів уміння застосовувати набуті знання під час виробничого навчання;
- підвищити відповідальність учнів за результати свого навчання.

Розглянемо методику рейтингового оцінювання підсумків ефективності навчально-виробничої діяльності учнів ПТНЗ шляхом упровадження *коефіцієнту якості*.

Розрахуємо *коефіцієнт якості* знань і умінь учня ПТНЗ за спеціальністю перукар. Підготовка перукаря передбачає набуття теоретичних знань і практичних умінь згідно з наступними вимогами:

Повинен знати:

1. Будову та властивості шкіри та волосся людини.
2. Властивості матеріалів і парфумерно-косметичних засобів.
3. Технологію виготовлення складних пастижерних прикрас.
4. Напрямки розвитку світової моди в галузі перукарського мистецтва.
5. Норми та правила санітарії, гігієни, охорони праці, пожежного захисту.

Повинен уміти:

6. Моделювати класичні, сучасні чоловічі, жіночі та дитячі стрижки.
7. Виконувати укладання волосся фенем способом «бомбаж», «брашинг».
8. Виконувати послуги з гарячої завивки волосся локонами різних видів.
9. Виконувати послуги із холодного укладання волосся хвилями.
10. Фарбувати всі види волосся барвниками різних груп.
11. Виконувати модельні зачіски різних типів з довгого волосся.

Загальна кількість завдань з напрямів «повинен знати» і «повинен уміти» становить:

$$M(R) = 1r + 2r + 3r + 4r + \dots + 11r$$

$$M(R) = 11.$$

Кожен із напрямів оцінюється за 12-бальною шкалою. При цьому найвища якість відповідає 12 балам (табл.1). Необхідно зазначити, що у теоретичному блоці «Повинен знати» під час бального оцінювання враховуються опановані напрями вищі за 1,2,3 бали, а у практичному блоці «Повинен уміти» враховуються опанованими напрями вищі за 1,2,3,4,5 балів.

Припустимо, що під час перевірки знань учня третього курсу встановлено, що він з п'яти напрямів *теоретичного блоку* опанував чотири і з шести напрямів *практичного блоку* опанував п'ять. Тобто всього дев'ять $M(R^*) = 9$.

Таблиця 1

Перелік напрямів роботи (перукар) g	Теоретичний блок					Практичний блок					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Оцінка L	10	7	9	8	3	8	6	4	8	10	9

Розрахуємо першу складову оцінки якості навчання, тобто частки завдань, які здатний розв'язувати учень на допустимому якісному рівні.

$$q = M(R^*) / M(R) = 9 / 11 = 0,82$$

$q = 0,82$ - це частка видів професійних знань і умінь, які опанував учень.

Максимальна оцінка кожного виду робіт становить 12 балів. При наступних оцінках кожного виду робіт друга складова *коефіцієнту якості* (тобто міра наближення до максимальної якості за рейтинговим підходом складатиме

$$q^* = (10 + 7 + 9 + 8 + 8 + 6 + 8 + 10 + 9) / (12 \times 9) = 75 / 108 = 0,7$$

Відповідно *коефіцієнт якості* підготовки учня на момент перевірки його знань та умінь складає: $Q = q \times q^* = 0,82 \times 0,7 = 0,57$

Відповідно, найвищий *коефіцієнт якості* як знань так і умінь становить **1**, а найнижчий прохідний коефіцієнт при виконанні усіх завдань якості знань становить **0,33** і якості умінь **0,5**.

Результати дослідження

За умови успішного впровадження *коефіцієнту якості* під час рейтингового оцінювання навчальних досягнень учнів ПТНЗ очікується:

- підвищення ефективності навчальної діяльності, рівня засвоєння знань та набуття умінь учнями;
- активізація пізнавальних здібностей учнів у розрізі опанованої професії;
- формування мотивації навчання, потреби в знаннях і прагнення до самореалізації на майбутньому робочому місці;
- розвиток мислення, волі, потреби самоконтролю під час складних виробничих ситуацій;
- розвиток почуття відповідальності за себе та колектив;
- розвиток професійних обдарувань учнів, їхніх здібностей та інтересу до професії;
- створення умов для саморозвитку та самореалізації учнів шляхом співпраці з роботодавцями;

– утвердження позитивного іміджу навчального закладу після оцінки роботодавцями рівня підготовки випускників ПТНЗ.

Використання *коефіцієнту якості* освіти дозволить підвищити об'єктивність оцінювання навичок і знань учнів і випускників ПТНЗ на державних екзаменах. Безпосередньо для ПТНЗ корисним буде оцінювання якості навчання не тільки після отримання диплому але й на останніх етапах навчання, що надасть можливість ефективно регулювати навчальний процес, підвищувати якість знань учнів і здійснювати підготовку робітників, які будуть конкурентноздатні на ринку праці і затребувані роботодавцями.

Динаміка показників рівня рейтингу учня, тобто його зростання чи зниження, є об'єктивною оцінкою роботи як конкретного педагогічного працівника, так і навчального закладу в цілому. Рейтингова система оцінювання підсумків діяльності учнів має певні переваги. Позитивним у впровадженні застосування коефіцієнту якості є те, що кожен учень бачить свої можливості і здобутки у порівнянні з іншими, намагається контролювати і виправляти результати, стає самокритичним.

Таким чином, *коефіцієнт якості* – це той зовнішній мотиваційний стимул, що спонукає амбітних учнів до більш значних зрушень і досягнень. Кожен учень з будь-яким рівнем підготовки має змогу проявити себе, відчути свій прогрес, зробити свій поступовий крок до кращого, а відчуття успіху водночас є найкращим стимулом для подальшої роботи і навчання.

Втілення рейтингової системи оцінювання у навчальний процес усуває упереджений підхід до оцінювання знань учнів; виступає ефективним засобом заохочення до навчально-пізнавальної діяльності; підвищує відповідальність учня за результати навчання; сприяє реалізації принципу індивідуалізації навчання.

Рейтингова система дозволяє:

- об'єктивно оцінити індивідуальні досягнення учнів ПТНЗ під час навчального процесу і навчально-виробничої практики, стимулює їх до опанування сучасними технологіями та вдосконалення професійних умінь;
- з урахуванням індивідуальних здібностей учнів ПТНЗ здійснювати відбір роботодавцями необхідних їм кваліфікованих робітників «вузької спеціалізації».

Завдяки рейтингу, стирається протиріччя між обсягом затрачених зусиль на опанування матеріалу та кінцевим результатом. Чим більше затрачених зусиль, тим вище рівень задоволення від успішного виконання поставленого перед учнем завдання. Змінюється рівень самооцінки майбутнього кваліфікованого робітника, з'являється прагнення до нових досягнень.

Рейтинговий коефіцієнт змушує учнів системно готуватись і бути уважними під час теоретичних і практичних занять, використовувати додаткову інформацію та розвивати інтерес до професії.

Дух змагання і суперництва, споконвіку закладений у людській природі, знаходить оптимальний вихід під час рейтингового оцінювання й отримання коефіцієнту рейтингу.

Учні ПТНЗ активно беруть участь у конкурсах фахової майстерності, різноманітних змаганнях та олімпіадах, які сприяють підвищенню їх рейтингу та можливості бути «поміченими» роботодавцями, які прагнуть обрати собі компетентних кваліфікованих робітників з гарним рейтинговим коефіцієнтом.

Рейтингове оцінювання сприяє контролю цілісної системи набутих знань, умінь, навичок, а також формуванню самостійної діяльності та особистої відповідальності під час виробничої практики, на якій розкриваються наявні ключові компетенції учня.

Висновки. Досвід запровадження рейтингової системи оцінювання навчальної діяльності учнів дає підстави стверджувати, що вона має переваги, наукове обґрунтування.

Для учнів ці переваги полягають у тому, що:

- коефіцієнт якості активізує самостійну роботу учнів;
- формується позитивна мотивація навчальної діяльності;
- у разі високого коефіцієнту якості збільшується можливість працевлаштування на ринку праці;

- стимулюється самостійність, ініціативність, відповідальність, творчість, змагальність, дбайливість;
- здобуті знання більш ґрунтовні і міцні, а набуті уміння відповідають вимогам роботодавців.

Рейтингове оцінювання сприяє розкриттю потенційних здібностей і можливостей майбутніх кваліфікованих робітників. Окрім функції визначення рівня навчальних досягнень учня, коефіцієнт якості в рейтинговому оцінюванні має на меті розвиток соціальної і творчої активності учнів і педагогічних працівників, потяг до самовдосконалення, створює стійкий мотив і бажання порівнювати свої попередні результати із нинішніми. Така система оцінювання забезпечує гуманізацію навчального процесу і передбачає стимулювання вищих творчих проявів особистості: пізнавально-пошукової активності, самостійності та самоконтролю, ініціативності і як наслідок можливості працевлаштуватись завдяки відповідному рівню знань. Рейтингова система допомагає не тільки об'єктивно оцінити учня, але й створює додатковий механізм активізації діяльності учня з усіх видів навчальної і виробничої діяльності.

Література:

1. Васильченко В. С. та ін. Управління трудовим потенціалом [Електронний ресурс]: навч. посіб. / В.С. Васильченко, А.М. Грінченко, О.А. Грішнова, Л. П. Керб.— К. : КНЕУ, 2005. — 403 с. —*Режим доступу до сайту* : http://buklib.net/index.php?option=com_jbook&catid=147 – Назва з екрану.
2. «Рейтинговая система оценивания знаний учащихся в современном образовательном пространстве»...[*Електронний ресурс*] —*Режим доступу до сайту*:http://pidruchniki.ws/12920522/pedagogika/u_chomu_sutnist_reytingovoyi_sistemi_otsinyuvannya_navchalnoyi_diyalnosti_uchniv - Назва з екрану.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук. України [головний ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

У статті автор пропонує методичні підходи щодо застосування рейтингового оцінювання знань і умінь учнів під час навчально-виробничого процесу в ПТНЗ шляхом впровадження коефіцієнту якості, наголошує на його необхідності та розкриває можливості покращення працевлаштування випускників з високим коефіцієнтом якості.

Ключові слова: *рейтингове оцінювання, якість знань і умінь, працевлаштування, коефіцієнт якості, ринок праці, роботодавці.*

В статье автор предлагает методические подходы по применению рейтингового оценивания знаний и умений учащихся во время учебно-производственного процесса в ПТУЗ путем внедрения коэффициента качества, отмечает его необходимость и раскрывает возможности улучшения трудоустройства выпускников с высоким коэффициентом качества.

Ключевые слова: *рейтинговое оценивание, качество знаний и умений, трудоустройство, коэффициент качества, рынок труда, работодатели.*

In the article the author offers the methodological approaches to the application of rating evaluation of knowledge and skills of students during the educational-production process in the ПТУЗ by introducing the coefficient of quality, and notes the need for and potential of improving the employability of graduates with a high quality factor.

Keywords: *rating evaluation, the quality of knowledge and skills, employment, quality factor, the labour market, and employers.*